

نقش خوش اخلاقی در رویش احساس شادی از منظر قرآن و روایات

مطهره اوجی^۱، محمد مرادی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه قرآن و حدیث قم.

^۲ هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث قم.

نام نویسنده مسئول:

مطهره اوجی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۳۱

چکیده

حسن خلق افزون بر آنکه دارای پاداش اخروی است، آثار دنیوی فراوانی نیز برای انسان به همراه دارد. خوش اخلاقی از مهم‌ترین عناصر استوارسازی ارتباطات، آرامش فردی و فضیلت‌های اخلاقی است. خوش اخلاقی آثار نیک فراوان دارد از جمله آن رسیدن به احساس شادی و شادکامی است. این نوشتار، با نگاهی به مفهوم خوش اخلاقی، اهمیت خوش اخلاقی و راهکارهای تحصیل خوش اخلاقی و همچنین حوزه هر یک را بازشناسانده و موارد آنها را برشمرده است. آن‌گاه ضمن تبیین ارزش و جایگاه حسن خلق، آثار مثبت آن را در عرصه‌های مختلف زندگی بررسی و راهبردهای دستیابی به شادی و شادکامی را ارائه کرده است.

واژگان کلیدی: خوش اخلاقی، شادکامی، شادی مثبت.

مقدمه

خوش اخلاقی از جمله فضیلت‌های اخلاقی است که اسلام به آن سفارش زیادی کرده است. نیاز به شادی و نشاط نیز از مهم‌ترین ویژگی‌های روحی و فطری انسان است. در قرآن کریم و آیات، روایات و سیره معصومین (ع) به این بحث پرداخته شده است. وقتی به آیات قرآن کریم در این زمینه نگاه می‌کنیم می‌بینیم از دو نوع شادی صحبت شده است: شادی‌های پسندیده و شادی‌های ناپسند.

شادی‌های ممدوح از نظر قرآن زیاد است که به دلیل اختصار به ذکر برخی عناوین و آیات بسنده می‌شود:

- شادی مومنین به یاری پروردگار:

يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بَنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۱

و در آن روز-که رومیان فاتح شوند-مؤمنان، شاد می‌شوند به یاری خداوند * بنابراین، شادی‌ها بر اساس ارزش‌ها و اهداف مقدس، قرآن، و پیروزی موحدین بر مشرکین است.

- شادمانی مومنین به خاطر فضل و رحمت خداوند باری تعالی:

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَ بِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ۲

ای (پیامبر) به خلق بگو که شما باید منحصرأً به فضل و رحمت خدا (و به نزول قرآن) شادمان شوید، که آن بهتر است از ثروتی که برای خود اندوخته‌اید

- شادی شهیدان به خاطر بخشش و رحمت باری تعالی:

وَ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْزُقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

و هرگز گمان مبر آنان که در راه خدا کشته شدند مرده‌اند، بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می‌شوند.^۳

دسته دیگری از آیات قرآن، شادی را مذمت می‌کنند؛ البته شادی‌های بیهوده‌ای که براساس ضدارزش‌ها هستند. در اینجا به دو نمونه از آنها اشاره می‌شود:

اول اینکه قرآن کریم ضمن بیان عذاب‌های دوزخیان می‌فرماید: «ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَ بِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ؛ این به خاطر آن است که به ناحق در زمین شادی می‌کردید و به خاطر آن است که [سخت به‌خود] می‌نازیدید [و از روی غرور و مستی به خوشحالی می‌پرداختید].»^۴

جالب اینکه در آخر ایه می‌فرماید: «بِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ» که به معنای شادی به خاطر مطالب بی‌اساس، یا شدت فرح و... است و شدت فرح نوعاً منشأیی جز غفلت و غرور ندارد. بنابراین، آنجا که از شادی مذمت شده، به جهت همراه بودن شادی با گناه، غفلت و فساد است.

ای رسول خدا! به خلق بگو که شما باید منحصرأً به فضل و رحمت خدا شادمان شوید [و به نزول قرآن مسرور باشید] که آن بهتر و مفیدتر از ثروتی است که برای خود اندوخته می‌کنید.^۵

و دوم: در قرآن کریم در داستان «قارون» که فردی خودخواه و مغرور بود و شادی‌های مستانه داشت، از زبان قومش می‌فرماید: «إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ؛ هنگامی که قوم قارون به او گفتند: شادی [مغرورانه] مکن که خداوند شادی‌کنندگان [مغرور] را دوست نمی‌دارد.»^۶

۱. روم، ۴-۵

۲. (یونس، ۵۸)

۳. آل عمران، ۱۶۹-۱۷۰.

۴. مومن/۷۵

۵. یونس/۵۸

۶. قصص/۷۶

روایات بسیاری داریم که بر مطلوبیت حزن و اندوه دلالت دارد که با نگاه اولیه و سطحی بین این‌ها تعارض است و روایات دیگری هم داریم که بین شادی و غم و حزن تفصیل قائل شده‌اند. اسلام ناب محمدی امر به شاد بودن و شاد زیستن در طی زندگانی کرده و در بعضی موارد از آن نهی کرده است. وقتی به روایاتی که در مورد شادی آمده نیز مراجعه می‌کنیم می‌بینیم این روایات از مطلوبیت شاد بودن و شادی ایجاد کردن صحبت می‌کنند، واضح است که این دو مقوله از جمله نیازهای انسان است و در اسلام نیز بسیار بر هر کدام تأکید فراوان دیده می‌شود از این رو می‌خواهیم در این نوشتار بررسی کنیم که آیا می‌توان از شاهراه خوش اخلاقی به شادکامی رسید و این دو با هم ارتباطی دارند؟ به عبارت دیگر احساس شادی مثبت یکی از نیازهای انسان است که همواره در طول زندگی باید تامین شود تا بتواند سرحال و شاداب به زندگی خویش ادامه دهد تا فلسفه آفرینش انسان از سوی خدا که همانا عبادت او محسوب می‌شود تحقق پذیرد.

ابتدا به تعریف خوش اخلاقی و شادی و اهمیت آن می‌پردازیم و سپس به تبیین رابطه این دو و اینکه با توجه به روایات آیا می‌شود با خوش اخلاقی به شادکامی رسید، خواهیم پرداخت. هدف از این نوشتار تبیین چگونگی رسیدن به شادی حقیقی و مثبت توسط فضایل اخلاقی که مورد رضایت خداوند متعال است.

مفهوم خوش اخلاقی

یکی از مهم‌ترین سفارش‌های اسلام به انسان‌ها، حسن خلق و خوش اخلاقی است. خداوند پیامبر (ص) را به داشتن خلق عظیم چنین می‌ستاید: «وانك لعلی خلق عظیم؛ و تو (ای پیامبر) اخلاق عظیم و برجسته ای داری».^۷ خوش خلقی سبب شیرین تر شدن زندگی، جلب دوستی و محبت دیگران، افزون شدن روزی، آباد گشتن سرزمین‌ها و طولانی شدن عمر می‌شود و این امر با افزایش پاکی و صفای باطنی، انسان را به پیامبر اکرم (ص) نزدیک می‌کند، و عذاب الهی را تخفیف می‌دهد. در مقابل، بد اخلاقی، باعث سخت شدن زندگی، کاهش روزی، از دست دادن محبت دیگران، ناراحتی طولانی، فاسد شدن ایمان، و فشار قبر می‌شود.

در کتاب‌های اخلاقی؛ برای حَسَن خلق و خوش اخلاقی دو معنا بیان شده است:

یک. اتصاف به فضایل اخلاقی و تحصیل مجموعه کمالات و خصلت‌های پسندیده‌ای که انسان در مسیر خودسازی و پرورش نفس، خود را به آنها می‌آراید.^۸

دو. خوش خلقی، نرم خویی، خوش‌سخنی و گشاده‌رویی با دیگران^۹ بنابراین، به کسی خوش اخلاق گفته می‌شود که با گشاده‌رویی، زبانی ملایم و برخوردی شاد و محبت‌آمیز با مردم روبرو می‌شود، و در هر شرایطی این توانایی را دارد که با خوش‌رویی برخورد کند.^{۱۰}

کلیه مقالات کامل توسط داوران کنفرانس مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. به این منظور لازم است فایل مقاله، که مطابق با ضوابط این راهنما تهیه شده ارسال شود. سایر فرمت‌ها یا ارسال فایل از طریق email قابل پذیرش نمی‌باشد. همچنین فایل مورد نظر باید حاوی متن مقاله و کلیه اجزای آن (در صورت نیاز) شامل شکل‌ها و جدول‌ها باشد. در هر بخش یا زیربخش یک یا چند بند (پاراگراف) وجود دارد. دقت شود که جملات هر بند زنجیروار به هم مربوط باشند و یک موضوع را دنبال کنند.

اهمیت خوش اخلاقی

دین اسلام نیز همواره پیروان خود را به نرم خویی و ملایمت در گفتار و رفتار فراخوانده و از درستی و تند خویی بازداشته است. مسایلی همچون حسن خلق، ملاطفت در برخوردها، ترک خشونت در معاشرت، نگهداشتن احترام افراد و ارج نهادن به

۷. قلم/۷۴.

۸. مکارم شیرازی، ناصر، الأخلاق فی القرآن، ج ۳، ص ۱۲۰، رک: فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، المحجة البیضاء فی تهذیب الإحیاء، ج ۵، ص ۹۵

۹. نراقی، ملا محمد مهدی، جامع السعادات، ج ۱، ص ۳۴۲، اعلی، بیروت، چاپ چهارم، بی تا مکارم شیرازی، ناصر، الأخلاق فی القرآن، ج ۳، ص ۱۰۹

۱۰. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، محقق و مصحح: غفاری، علی اکبر، ج ۴، ص ۴۱۲

شخصیت و حقوق دیگران، از جمله صفات عالی و روحی هر انسان خود ساخته و تربیت شده ای است. پیامبر اکرم (ص) فرموده است: «ما یوضع فی میزان امرء یوم القیامه افضل من حسن الخلق؛ در روز قیامت چیزی برتر و بالاتر از حسن خلق در ترازوی عمل کسی نهاده نمی شود.»^{۱۱}

و نیز می فرماید: بیش ترین چیزی که سبب می شود امت من به خاطر آن وارد بهشت شوند، تقوای الهی و حسن خلق است.^{۱۲}

در آیه ای خدای متعال فرمود به دلیل خوش خلقی توانستی در دلها نفوذ کنی و آنان را پیرامون خود گرد آوری و در دعوت خویش موفق عمل کنی. قَبِیْمًا رَحْمَةً مِّنَ اللّٰهِ لَیْنَتْ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِیْظًا لَّانْفَضُّوْا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِی الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلٰی اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ یَحِبُّ الْمُتَوَكِّلِیْنَ^{۱۳}

چون در پرتو رحمت و لطف خدا با آنان مهربان و نرم خو شده ای اطرافت گرد آمدند و اگر خشن و سنگ دل بودی، هر آینه از گردت پراکنده می شدند.

تعریف شادی و شادکامی

در دین اسلام نیز مفهوم شادی بارها با الفاظ مختلف در قرآن کریم بیان شده است. این مفهوم در مجموع، ۲۵ بار با الفاظ مختلفی همچون: فرح، فرحوا، تفرّح، فرحون و فرحین در قرآن آمده و به معنای خوشحالی، سلامت و مسرت تعریف شده است. در فرهنگ و ادب فارسی برای شادی مفاهیمی نظیر خوش و خرم، سرور، تازگی، طراوت، شادمانی، سرزندگی، زنده‌دلی، سبکی و چالاک‌گی، طرب، خرسندی، خجستگی، کامروایی، رغبت درونی، ضد افسردگی و نظیر آن، در نظر گرفته شده است^{۱۴} شادمانی که هدف مشترک افراد است و همه برای رسیدن به آن تلاش میکنند، عبارت است از: ارزشیابی افراد از خود و از زندگی‌شان. شادی مفهومی است کلی که طیف وسیعی از مفاهیم را در بر می‌گیرد. در زبان فارسی شادی، شادمانی، سرور، فرح، نشاط و بهجت به یک معنا آمده است و شادمان، شادکام و شادمند به کسی می‌گویند که خوشنود، خوشحال و خرم باشد و واژه بشاش هم به معنی شادمان و شاد و خرم، علاوه بر خنده‌رو و خوش‌رو معنی شده است.^{۱۵} همچنین سرور به معنی اطراف شاخه‌های ریحان نیز آمده است^{۱۶}

مفهوم کلمه شادی در فرهنگ لغت عرب زبانان:

از آنجایی که در زبان عربی کلمه شادی وجود ندارد باید ببینیم چه کلمه‌ای در زبان عربی می‌تواند این معنا را برساند.

واژه‌های معادل، مترادف یا مشابه شادی

سرور: یکی از واژه‌هایی که می‌تواند معنی شادی را برساند «سرور» است. برخی از کتب لغت سرور را به معنی فرح گرفته‌اند^{۱۷}. البته برخی تعریف به ضد کرده‌اند و در تعریف سرور آن را ضد و خلاف حزن دانسته‌اند مانند: مجمع البحرین^{۱۸} و لسان العرب^{۱۹}. اما راغب در مفردات خود سرور را به: «ما ینکتکم من الفرح»: یعنی فرح و شادی که در قلب پنهان است و ظاهر نمی‌شود معنا کرده است.^{۲۰}

^{۱۱} کافی: ۹۹/۲، باب حسن الخلق، حدیث ۲؛ بحار الانوار: ۳۷۴/۶۸، باب ۹۲، حدیث ۲.

^{۱۲} الکافی: عن السکونی، عن ابی عبدالله علیه‌السلام قال: قال رسول الله صلی‌الله علیه و آله و سلم: اکثر ما تلج به امتی الجنة: تقوی الله و حسن الخلق

^{۱۳} آل عمران (۳)، آیه ۱۵۹

^{۱۴} معین، ۱۳۸۱

^{۱۵} (عمید، ۲۵۳۶: ۲۱۷ و ۶۵۴ و ۱۷ و ۷۶۲ و ۱۰۳۳)

^{۱۶} (مهیار، بی تا، ج ۱: ۴۸۵).

^{۱۷} لسان العرب (ابن منظور، ۱۳۶۳ ش، ج ۴: ۳۶۱)، العین (خلیل بن احمد، ۱۳۶۸ ش، ج ۷: ۱۹۰)، مجمع البحرین (طریحی، ۱۳۷۵ ش، ج ۳: ۳۳۰) و

مصباح المنیر (فیومی، بی تا: ۲۷۴) از آن جمله‌اند

^{۱۸} (طریحی، ۱۳۷۵ ش، ج ۳: ۳۳۰)

^{۱۹} (ابن منظور، ۱۳۶۳ ش، ج ۴: ۳۶۱)

^{۲۰} (راغب اصفهانی، ۱۳۶۸ ش: ۴۰۵)

در تعریف اصطلاحی شادی، شهید مطهری رحمه الله می فرماید: سرور، حالت خوش و لذت بخشی است که از علم و اطلاع بر اینکه یکی از هدف ها و آرزوها انجام یافته است یا انجام خواهد یافت، به انسان دست می دهد ۲۱ بعد از مباحث لغوی که در مورد شادی مطرح کردیم باید ببینیم که صاحب نظران و دانشمندان و روان شناسان اسلامی و غربی آن را چگونه تعریف کرده اند:

ارسطو دست کم به سه نوع شادمانی معتقد است در پایین ترین سطح عقیده مردم عادی است که شادمانی را معادل موفقیت و کامیابی می دانند و در سطح بالاتر آن شادمانی مورد نظر ارسطو یا شادمانی ناشی از معنویت قرار می گیرد ۲۲ به طور کلی می توان گفت: سرور، حالت خاصی از لذت است که این لذت موجب جلای درون از غم و ناراحتی می شود. این امر درونی گاهی نشانه هایی نیز در بیرون از خود دارد؛ مانند خنده یا گریه شوق، از جمله گریه مادری که طفل گم شده خود را می یابد. البته اگر مسائلی همچون مال و ثروت و شهرت، تنها لذت و سروری این چنین را به دنبال داشته باشند، مایه خرسندی است.

امام باقر(ع) می فرماید: تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِهِ حَسَنَةٌ. لبخند انسان به چهره برادر دینی اش «حسنه» است ۲۳. تبسم که زیر مجموعه های شادی است، مبدأ بسیاری از آشناییها و زداینده بسیاری از غمها و کدورتهاست. شگفت از کسانی است که از این کار بی زحمت و رنج و خرج، که برکات فراوان دارد، طفره می روند و به سختی حاضرند «گلخنده» مسرت را بر لبان خود و چهره دیگران بیافرینند. برخورد با چهره باز با دیگران، آنان را آماده تر می سازد تا دل به دوستی با شما بسپارند. خنده رویی و بشاش بودن، دیگران را دل و جرأت می بخشد، تا بی هیچ هراس و نگرانی، با شما باب آشنایی را باز کنند و سفره دلشان را پیشتان بکشایند.

تبیین رابطه شادی و خوش اخلاقی از منظر روایات

حال که تعریف و اهمیت دو مقوله خوش اخلاقی و شادی مشخص و توضیح داده شد اینک به تبیین رابطه ای که بین این دو مقوله هست می پردازیم: احادیث فراوانی وجود دارند که این رابطه را چه به طور واضح و صریح و چه به صورت اشاره وار توضیح و تبیین کرده اند. یا احادیثی گوناگون وجود دارد که اگر آنها را کنار هم بگذاریم این مفهوم و رابطه از دل آنان به وجود می آید. از ویژگی های مؤمنان، نرم خویی و ملامت و فروتنی در گفتار و رفتار است. پر واضح است که انسان با خوش خلقی می تواند شادی افریند و با بد اخلاقی و ترش رویی موجب افرینش غم و غصه و رنج می گردد. در این راستا حدیثی از امام علی است که می فرماید: «ان المومنین هینون لینون؛ همانا افراد با ایمان، مهربان و نرم خو هستند.» ۲۴ این روایت کاملاً ارتباط نرم خویی با شادی و خشنودی را تبیین می کند زیرا افراد نرم خو و مهربان موجب شادی و خشنودی اطرافیان می شوند همان طور که به صراحت معصومین به این امر در روایات اشاره دارند.

همچنین روایات ذیل که بدان اشاره می کنیم تماماً در خصوص این رابطه اشاره دارند: پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ عَذَّبَ نَفْسَهُ وَ مَنْ كَبُرَ هَمُّهُ سَقَمَ بَدَنُهُ؛ هر کس بد اخلاق باشد، خودش را عذاب می دهد و هر کس غم و غصه اش زیاد شود، تنش رنجور می گردد. ۲۵

در حدیث فوق معصوم صراحتاً به اینکه انسان بد اخلاق به واسطه بد اخلاقی برای خودش غم و غصه ایجاد کرده و از شادی محروم می گردد و این دقیقاً مفهوم مخالف شادی و شادمانی است. همچنین در حدیث دیگری از مولای متقیان امام علی علیه السلام می خوانیم: وَصُولُ الْمَرْءِ إِلَى كُلِّ مَا يَبْتَغِيهِ مِنْ طَيِّبِ عَيْشِهِ وَ أَمْنِ سِرْبِهِ وَ سَعَةِ رِزْقِهِ بِحُسْنِ نِيَّتِهِ وَ سَعَةِ خُلُقِهِ؛ انسان، با نیت خوب و اخلاق خوب، به تمام آنچه در جستجوی آن است، از زندگی خوش (شادکامی) و امنیت محیط و روزی زیاد، دست می

۲۱. مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۷، ص: ۵۸

۲۲. (خوش کنش و کشاورز افشار، ۱۳۸۷ش: ۴۱).

۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۲، ص ۱۸۸

۲۴. همان، ج ۱۰۰، ص ۲۴۶.

۲۵. نهج الفصاحه ص ۷۶۶، ج ۳۰۰۲

یابد. ۲۶ و در حدیث زیبای دیگری مولا علی علیه السلام به طور واضح تصریح می فرماید که شادی با خوش خلقی رابطه ی مستقیم دارد: «با خوش اخلاقی زندگی شیرین (شاد و گوارا) و نیکو می شود» ۲۷

دقیقا احادیث فوق این دو مقوله را کنار هم قرار داده و نتیجه خوش خلقی را شادی و شادمانی توصیف می کند. معصوم به طور صریح در حدیث فوق می فرماید این خوش خلقی است که موجب افزایش شادی می شود. برای نمونه ی بیشتر بیان می کنیم که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعَوْا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِأَخْلَاقِكُمْ» با دارایی خود نمی توانید دل مردم را به دست بیاورید (انها را شاد کنید) پس دلشان را با اخلاق (نیک) به دست آورید. ۲۸ همچنین امام مهربانی ها حضرت رضا علیه السلام می فرمایند: «مَنْ تَبَسَّمَ فِي وَجْهِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً» هر که به روی برادر مؤمنش لبخند بزند، خداوند برایش ثوابی خواهد نوشت. ۲۹ و لبخند یکی از مصادیق شادی است... و شادمانی و سرور را در پی دارد. احادیث دیگری هم هستند که دقیقا مفهوم این رابطه را اشاره دارند و بیان می کنند که خوش خلقی عینا نتیجه اش شادی و شادکامی برای انسان به بار می آورد چه برای نفس انسان و چه برای اطرافیان وی به عنوان مثال امام صادق علیه السلام می فرماید: «لَا عَيْشَ أَهْنًا مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ» هیچ زندگی گوارا تر (شادمانتر) از اخلاق و رفتار پسندیده نیست. ۳۰ در جای دیگر امام علی علیه السلام می فرماید: «السَّيِّئُ الْخُلُقِ كَثِيرُ الطَّيِّبِشِ مُنْعَصُ الْعَيْشِ» ۳۱، آدم بد اخلاق بسیار خطا می کند و زندگی اش تلخ می شود. تلخی متضاد شیرینی و شادی است. در حدیثی امام علی علیه السلام می فرماید: «مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ مَلَأَ أَهْلَهُ» هر کس بد اخلاق باشد، خانواده اش از او دلتنگ و خسته می شوند. و این خستگی و دلتنگی دقیقا بد خلقی را نتیجه می دهد و متضاد خوش اخلاقی است. در حدیث دیگری که امام صادق علیه السلام به زیبایی بار دیگر این رابطه را تبیین می کند می خوانیم: «مَا يَقْدَمُ الْمُؤْمِنُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِعَمَلٍ بَعْدَ الْفَرَاقِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ أَنْ يَسَعَ النَّاسَ بِخُلُقِهِ» مومن بعد از واجبات، نزد خداوی عز و جل کاری محبوب تر از این نیابد که از اخلاق او در راحتی و آسایش و شادی باشند. ۳۳

همان طور که در احادیث بالا مشاهده می شود ائمه اطهار خوش اخلاقی و شادی را در کنار یکدیگر قرار داده اند و نتیجه خوش خلقی را شادی و شادمانی می دانند. هر کس خوش خلق باشد بنابر احادیث گردآوری شده شادی می آفریند و بر عکس، هر کس ترش رو و بد خلق باشد نتیجه اش غم و غصه و ناراحتی است.

همچنین امام باقر (علیه السلام) می فرماید: «تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِ أَخِيهِ حَسَنَةٌ، وَصَرْفُ الْقَدَى عَنْهُ حَسَنَةٌ، وَمَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِدْخَالِ السُّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِ» لبخند زدن انسان به روی برادرش حسنه است و دور کردن خاشاک (آزار) از او حسنه است، و محبوب ترین عبادت نزد خداوند، شاد کردن دل مؤمن است. ۳۵

امام صادق علیه السلام فرمود: «وقتی مؤمنی را شاد کردید، تنها او شاد نمی شود، بلکه ما نیز شاد می-شویم»

امام علی (ع) می فرماید: «السُّرُورُ يَبْسُطُ النَّفْسَ وَيَشِيرُ النَّشَاطَ» شادی باعث انبساط روح و ایجاد وجد و نشاط می شود. ۳۶ مخلوط احادیث بالا نیز در کنار هم عبارت "خوش خلقی و لبخند زدن از روی مهربانی شادی خلق می شود" را نتیجه می دهد.

امام علی (علیه السلام) فرمود: «بداخلاقی زندگی را سخت می کند و موجب عذاب نفس است» ۳۷

^{۲۶} .تصنيف غررالحكم و دررالکلم ص ۹۲ ، ح ۱۶۰۷

^{۲۷} .تصنيف غررالحكم و دررالکلم ص ۲۵۵

^{۲۸} . من لا يحضره الفقيه ج ۴ ، ص ۳۹۴ ، ح ۵۸۳۹

^{۲۹} . مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل ج ۱۲ ، ص ۴۱۸ ، ح ۱۴۴۸۳

^{۳۰} . تحف العقول ص ۳۶۰ - کافی (ط-الاسلاميه) ج ۸ ، ص ۲۴۴ - علل الشرايع ج ۲ ، ص ۵۶۰

^{۳۱} . غررالحكم، ح ۱۶۰۴

^{۳۲} . تحف العقول ص ۲۱۴ - تصنيف غررالحكم و دررالکلم ص ۲۶۴ ، ح ۵۷۱۵

^{۳۳} . کافی (ط-الاسلاميه) ج ۲ ، ص ۱۰

^{۳۴} . تصنيف غررالحكم و دررالکلم ص ۲۶۴ ، ح ۵۷۰۸

^{۳۵} . وسائل الشيعة، ج ۱۱ ، ص ۵۶۹

^{۳۶} . همان

^{۳۷} . ميزان الحكمة، ج ۳ ، ص ۱۳۷

سعی کنیم حتی وقتی عمیقاً غمگین و ناراحت هستیم، خود را شاد نشان دهیم و تبسم نماییم. چنان که امام علی (علیه السلام) در توصیف مومن می‌فرماید: شادی مومن در چهره او، واندوه وی در دلش پنهان است. (المومن بشره فی وجهه، و حزنه فی قلبه) ۳۸

در آخر رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

أَنَا زَعِيمٌ بِيَّتٍ فِي رِبْضِ الْجَنَّةِ وَ بِيَّتٍ فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ وَ بِيَّتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقًّا وَ لِمَنْ تَرَكَ الْكُذْبَ وَ إِنْ كَانَ هَازِلًا وَ لِمَنْ حَسَنَ خُلُقَهُ؛ مَنْ بَرَى كَسَى كَه بَغُو مَكُو رَا رَهَا كُنْد، هر چند حق با او باشد و برای کسی که دروغ گفتن را اگر چه به شوخی باشد، ترک گوید و برای کسی که اخلاقش را نیکو گرداند، خانه ای در حومه بهشت و خانه ای در مرکز بهشت و خانه ای در بالای بهشت ضمانت می‌کنم. ۳۹

بهشت همان شادی حقیقی است پس با اخلاق خوب راهی بهشت ک شادی حقیقی است خواهیم شد.

نتیجه‌گیری

در تبیین رابطه خوش اخلاقی و شادکامی با توجه به احادیثی که بیان شد خوش اخلاقی زندگی شیرین، شاد، گوارا و نیکی را به همراه خواهد داشت. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: صفت مؤمن این است که خنده بر لب و غم بر دل دارد. امام علی علیه السلام: مَنْ حَسَنَتْ خَلِيقَتُهُ طَابَتْ عَشْرَتُهُ؛ هر کس خوش اخلاق باشد، زندگی اش پاکیزه و گوارا و شیرین (شاد) می‌گردد. ۴۰ پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ عَذَّبَ نَفْسَهُ وَ مَنْ كَبَّرَ هَمَّهُ سَقَمَ بَدَنَهُ؛ هر کس بد اخلاق باشد، خودش را عذاب می‌دهد و هر کس غم و غصه اش زیاد شود، تنش رنجور می‌گردد. ۴۱ امام علی علیه السلام: وَصُولُ الْمَرْءِ إِلَى كُلِّ مَا يَبْتَغِيهِ مِنْ طَيِّبِ عَيْشِهِ وَ أَمِنْ سَرِيهِ وَ سَعَةِ رِزْقِهِ بِحَسَنِ نِيَّتِهِ وَ سَعَةِ خُلُقِهِ؛ انسان، با نیت خوب و اخلاق خوب، به تمام آنچه در جستجوی آن است، از زندگی خوش (شادکامی) و امنیت محیط و روزی زیاد، دست می‌یابد. ۴۲

پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِأَخْلَاقِكُمْ؛ با دارایی خود نمی‌توانید دل مردم را به دست بیاورید (آنها را شاد کنید) پس دلشان را با اخلاق (نیک) به دست آورید. ۴۳ اینک مطلب را با دو حدیثی زیبا و تبیین کننده از امام محمد باقر علیه السلام خاتمه می‌دهیم: ایشان فرمودند: اگر مسلمانی بتواند با چهره گشاده و لبخندی صمیمی، غمی را از دل دوستش بزداید، با این عمل، علاوه بر اینکه خود به نشاط و شادی رسیده، عبادت پروردگار را نیز به جا آورده است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «کسی که از چهره برادر دینی اش رنج و اندوهی را بردارد، خداوند به پاداش آن، ده حسنه در نامه اعمالش می‌نویسد.» در روایتی دیگر امام محمد باقر (ع) می‌فرماید: "در نزد خدا، عبادتی محبوب‌تر از شاد کردن مؤمنان نیست." شاد کردن دیگران از روش‌های مختلفی انجام می‌گیرد، گاهی کلامی را به زبان آوردن از روی مهربانی، گاهی دادن هدیه و گاهی با توجه کردن و نگاه کردن مهربانانه، می‌توان فردی را مسرور و شاد کرد و گاهی هم با کمک مالی، می‌توان خاطری را خرسند و شاد ساخت. مسلمانی هم که آداب عبادی اسلام را به شایستگی انجام می‌دهد اما خشک مقدس و بد اخلاق و بد رفتار است لولای وجودش خشن و دافعه آفرین خواهد شد. مسلمانی که در زندگی اجتماعی به آداب عبادی مقید باشد و رعایت حرام و حلال الهی را بنماید.

اما فاقد اخلاق و برخورد های اجتماعی درست باشد بزرگترین سرمایه انسانی را از دست داده و تحمل وجود او از سوی دیگران بسیار دشوار خواهد بود. این گونه کسان مانند لولای خشک در می‌مانند که گوش خراش و دل خراش است. اگر لولا با روغن نرم نشود زجرآور است. احساس شادی مثبت نیز یکی از نیازهای انسان است که همواره در طول زندگی باید تامین شود تا بتواند سرحال و شاداب به زندگی خویش ادامه دهد تا فلسفه آفرینش انسان از طرف خدا که همانا عبادت او محسوب می‌شود تحقق

۳۸. نهج البلاغه، حکمت ۳۳۳

۳۹. خصال ص ۱۴۴، ج ۱۷۰

۴۰. تصنیف غررالحکم و دررالکلم ص ۲۵۵، ج ۵۳۷۸

۴۱. نهج الفصاحه ص ۷۶۶، ج ۳۰۰۲

۴۲. تصنیف غررالحکم و دررالکلم ص ۹۲، ج ۱۶۰۷

۴۳. من لا يحضره الفقيه ج ۴، ص ۳۹۴، ج ۵۸۳۹

پذیرد. در طی این فقره توسط احادیث اثبات شد که میان خوش خلقی و شادکامی ارتباطی وجود دارد که ما را در رسیدن به احساس شادی مثبت کمک می کند به عبارت دیگر می توان از شاهراه خوش خلقی به شادکامی خداپسندانه رسید.

منابع و مراجع

- [۱] بحارالانوار، محمد باقر مجلسی، (۱۱۱۱ هـ)، مؤسسه الوفاء بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ
- [۲] اصول کافی، ثقة الاسلام ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق الكلینی الرازی، ترجمه و شرح سید جواد مصطفوی و سید هاشم رسولی محلاتی، تهران: انتشارات علمیه اسلامیة، ۴ جلد، چاپ اول ۱۳۵۶
- [۳] من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، (۳۸۱ هـ)، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۰۴
- [۴] وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حرّ عاملی، (۱۱۰۴ هـ)، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۴ هـ
- [۵] نهج الفصاحه، ترجمه ابو القاسم پاینده، انتشارات جاویدان، تهران.
- [۶] مستدرک وسائل الشیعه، محقق میرزا حسین نوری طبرسی، (۱۳۲۰ هـ)، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۰۸ هـ.
- [۷] خصال، شیخ صدوق، (۳۸۱ هـ)، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ.
- [۸] تحف العقول، ابن شعبه حرّانی، (قرن ۴ هجری)، موسسه النشر الاسلامی، قم، چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.
- [۹] مجموعه ورام، ورام بن ابی فراس مالکی اشتری، (۶۰۵ هـ)، دار الکتب الاسلامیة، تهران، ۱۳۸۸ ش.
- [۱۰] عیون اخبار الرضا علیه السلام، شیخ صدوق (۳۸۱ هـ) مؤسسه الاعلمی، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۴ هـ
- [۱۱] نهج البلاغه، شرح محمد عبده.
- [۱۲] ثواب الاعمال، شیخ صدوق، (۳۸۱ هـ)، منشورات شریف رضی، قم، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ش.
- [۱۳] جامع السعادات، محمد مهدی نراقی، (۱۲۰۹ هـ) مؤسسه الاعلمی، بیروت، چاپ چهارم.
- [۱۴] لسان العرب، ابن حجر عسقلانی، (۸۵۲ هـ)، مؤسسه الاعلمی، بیروت، چاپ دوم، ۱۳۹۰ هـ.
- [۱۵] عیون الحکم و المواعظ علی بن محمد بن ابی نزار الواسطی؛ تحقیق قسم الدراسات الاسلامیه موسسه البعثه قم. تهران: موسسه البعثه، ۱۳۸۷. ج: ۲. نمونه. شابک: دوره: ج. ۱؛ ج. ۲
- [۱۶] تصنیف غررالحکم و دررالکلم/ المؤلف عبدالواحدین محمد تمیمی آمدی؛ المحقق المصطفی الدرایتیقم: الحوزه العلمیه قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۷۴
- [۱۷] نویسنده: فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی مترجم: عارف، محمدصادق مترجم: عطایی، محمدرضا مترجم: صاحبی، عبدالعلی ناشر: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی محل نشر: مشهد مقدس - ایران سال نشر: ۱۳۷۲
- [۱۸] مفردات الفاظ القرآن، راغب اصفهانی، با تحقیق ندیم مرعشلی، دارالکاتب العربی.
- [۱۹] نویسنده: آیت الله علی اکبر قرشی ناشر: دارالکتاب اسلامی زبان کتاب: فارسی تعداد صفحه: ۱۰۲۰ اندازه کتاب: نوزیری جلد سخت - سال انتشار: ۱۳۵۲
- [۲۰] مجمع البحرين جلد: ۳ نویسنده: طریحی، فخرالدین بن محمد محقق: حسینی اشکوری، احمد ناشر: مکتبه المرتضویهمحل نشر: تهران - ایران سال نشر: ۱۳۷۵
- [۲۱] العین نویسنده: خلیل بن احمد، ۱۰۰ - ۱۷۵ محققین: مخزومی، مهدی: سامرائی، ابراهیم موضوع: ۱. زبان عربی - واژه نامه ها ناشر: مؤسسه دار الهجرة مکان چاپ: (قم) سال چاپ: ۱۴۰۹ ق. = ۱۹۸۸ م. = ۱۳۶۷ نوبت چاپ: دوم
- [۲۲] مصباح المنیر لمصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعیابشاره: سرشناسه: فیومی، احمد بن ... تالیف احمد بن محمد بن علی المقرئ الفیومی مشخصات نشر: قم: دار الهجرة
- [۲۳] اخلاق در قرآن، مکارم شیرازی، ناصر ناشر: مدرسه الامام علی بن ابی طالب علیه السلام محل نشر: قم سال نشر: ۱۳۷۷ ...
- [۲۴] شرح غررالحکم • شرح محقق بارع جمال الدین محمد خوانساری بر غررالحکم و دررالکلم دانشگاه تهران، موسسه چاپ و انتشارات، چاپ دوم، تهران، ۱۳۵۹ ش
- [۲۵] خوش کنش نویسنده: جری میلر مترجم: ابوالقاسم خوش کنش مترجم: مؤده جانہ مترجم: لیلا حاج سیدتقی اتقوی ناشر: آوای نور سال نشر: ۹۴
- [۲۶] اخلاق اسلامی، ترجمه جامع السعادات ملا مهدی نراقی رحمه الله، جلال الدین ... کتاب - 22
- [۲۷] نظام اخلاقی اسلام، جعفر سبحانی، ناشر: موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل البیت
- [۲۸] علم اخلاق اسلامی، ترجمه جامع السعادات ملا مهدی نراقی رحمه الله، جلال الدین مجتبیوی، انتشارات حکمت
- [۲۹] کتاب "نقطه های آغاز در اخلاق عملی" تألیف آیت الله محمدرضا مهدوی کنی به همت انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
- [۳۰] راه روشن، ترجمه ی کتاب المحجّه البیضاء، فیض کاشانی رحمه الله، ۸ جلد، انتشارات مؤسسه ی چاپ آستان قدس

- [۳۱] اخلاق در قرآن (ج ۱) / محمدتقی مصباح یزدی؛ تحقیق و نگارش: محمدحسین اسکندری قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قدس سره ۱۳۹۱.
- [۳۲] خودشناسی برای خودسازی / تألیف: محمدتقی مصباح یزدی . - قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره)، ۱۳۸۲
- [۳۳] تهذیب نفس نویسنده: امینی، ابراهیم ناشر: شفق محل نشر: قم - ایران سال نشر: ۱۳۷۵
- [۳۴] خودسازی، شهید باهنر ناشر: دفتر نشر فرهنگ اسلامی چاپ اول: ۱۳۷۰
- [۳۵] جهاد با نفس، ج ۳، حسین مظاهری ناشر: انجمن اسلامی فرهنگیان استان قم محل نشر: قم سال نشر: ۱۳۸۳
- [۳۶] مجموعه آثار شهید مرتضی مطهری، مطهری، مرتضی. ناشر: انتشارات صدرا. محل نشر: تهران. سال نشر: ۱۳۸۴
- [۳۷] فرهنگ عمید، حسن عمید، ناشر: امیر کبیر فرهنگ فارسی عمید؛ دو جلدی